

Anna Oliwa

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

Religijne uwarunkowania przywództwa politycznego. Causus monarchy w Arabii Saudyjskiej i Najwyższego Przywódcy w Iranie

Przywódtwo polityczne – aspekty teoretyczne

Przywódtwo polityczne jako kategoria analityczna jest stosunkowo nową dziedziną badawczą w naukach o polityce. Samo pojęcie przywództwa politycznego jest na tyle szerokie, że dostarcza badaczom problemów w wyjaśnieniu i zaproponowaniu schematycznej siatki według której można byłoby podjąć badanie tematu. W literaturze przedmiotu powszechne jest badanie przywództwa politycznego z perspektywy: psychologicznej, marketingowej, instytucjonalnej. Badacze nierzadko dokonują analizy przywództwa politycznego na poziomie lokalnym czy międzynarodowym. Badanie nad przywództwem politycznym mogą być także analizowane z perspektywy danego kręgu kulturowego oraz kultury politycznej (Żukiewicz 2011: 241).

W naukach o polityce panuje dwugłos dotyczący kulturowej teorii przywództwa politycznego. Dla jednych badaczy kultura polityczna, a w ślad za nią idąca tradycja, jest czynnikiem determinującym kształt przywództwa politycznego. Innego zdania są badacze twierdzący, że występuje zależność pomiędzy kulturą polityczną a przywództwem politycznym, ale jest to tylko jeden z wielu możliwych czynników wpływu (Żukiewicz 2011: 241).

Znaczącym elementem kultury politycznej krajów arabskich jest religia. Islam w większości krajów bliskowschodnich zajmuje pierwsze miejsce pod względem wyznania. Specyfika islamu, co zostanie przedstawione w dalszej części artykułu, sytuuje przedstawicieli władzy wykonawczej jako przywódców polityczno-religijnych. W islamie nie znajdziemy podziału na sferę duchową, polityczną oraz prawną. Wzajemne przenikanie się tych sfer ma wpływ na kształtowanie się systemu politycznego, ponieważ religia nie wskazuje uniwersalnego modelu. Każdy odłam islamu może mieć wpływ na ostateczny kształt systemu politycznego, a w konsekwencji na przywództwo polityczne (Syliwoniuk 2015: 281).

Max Weber utożsamiał przywództwo polityczne z legitymizacją, klasyfikując je jako trzy czyste typy prawomocnego panowania – tradycyjny, legalny i charyzmatyczny. Weber zastrzegął, że teoretyczne czyste typy prawomocnego panowania, w praktyce mogą się nakładać i przenikać, tworząc na przykład typ legalno-tradycyjny. Max Weber utożsamiał typ tradycyjny ze społeczeństwami plemiennymi, przywiązanymi do wartości, gdzie przynależność do grupy jest równoznaczna z akceptacją wyznawanych wartości. Typ legalny odnosił się do akceptacji dla pewnego obowiązującego porządku prawnego i zgody na zasady, wedle których oddelegowana grupa ludzi sprawuje władzę. Jest to charakterystyczna kategoria dla społeczeństw, w których dominuje reżim demokratyczny oraz pluralizm polityczny, gdzie przepisy prawne normują życie różnych grup społecznych. Ostatni typ idealny zgodnie z typologią Maxa Webera to typ charyzmatyczny. Typ charyzmatyczny zawsze reprezentowała jednostka, która potrafiła zmobilizować dużą część społeczeństwa do działania, odznaczała się specyficznymi cechami charakteru czy była uosobieniem cenionej przez społeczeństwo wartości (Kolasińska 2011: 157). W literaturze przedmiotu podkreśla się, że przywództwo o charakterze charyzmatycznym reprezentowali: ajatollah Chomejni, przywódca Iranu, który przyczynił się do rozpoczęcia rewolucji islamskiej w 1979 roku, oraz przywódca saudyjski Abd al-Aziz ibn Su'ud, który zjednoczył plemiona i utworzył Królestwa Arabii Saudyjskiej w 1932 roku.

Celem niniejszego artykułu jest określenie związku religii z pozycją ustrojową i przywództwem politycznym w Arabii Saudyjskiej oraz w Iranie. Wybór wskazanych krajów został podyktowany znaczącą liczebnością wiernych jednego odłamu, przy znikomej obecności drugiego odłamu. Za pomocą metod badawczych: historycznej oraz instytucjonalno-prawnej podjęto próbę odpowiedzi na poniższe pytania:

- 1) Jakie znaczenie ma postać proroka Mahometa dla przywództwa politycznego na Bliskim Wschodzie?
- 2) Czy istnieje związek pomiędzy odłamek sunnickim islamu a pozycją ustrojową i przywództwem politycznym monarchy saudyjskiego?
- 3) Czy istnieje związek pomiędzy odłamek szyickim islamu a pozycją ustrojową i przywództwem politycznym irańskiego Najwyższego Przywódcy?

Prorok Mahomet jako wzór przywódcy polityczno-religijnego na Bliskim Wschodzie

Przywództwo polityczne w regionie Bliskiego Wschodu nie może być analizowane bez odwoływania się do religii. Zgodnie z danymi przedstawionymi przez Instytut Gallupa dominującą religią w regionie Bliskiego Wschodu jest islam (Global Religious Diversity). Zrozumienie znaczenia islamu dla przywództwa politycznego w Królestwie Arabii Saudyjskiej i Republice Iranu wymaga przedstawienia zarysu historycznego oraz głównych dogmatów religii.

Powstanie islamu datuje się na VII wiek. Za jego założyciela uważa się Mahometa, mało mającego kupca z plemienia Kurajszytów, zainteresowanego także chrześcijaństwem oraz judaizmem (Danecki 2002: 22). Od momentu objawienia posłannictwa tworzenia nowej religii, okres życia Mahometa jest dzielony na czas działalności w Mekce oraz w Medynie.

Mahomet zaczął organizować kręgi wyznawców swojej religii w Mekce, gdzie spotykał się na modlitwie razem ze swoją rodziną i przyjaciółmi. Był to czas, w którym Mahomet dał się poznać jako przywódca religijny, który angażuje grupy nowej religii przy jednoczesnym poszanowaniu innych religii. Mahomet darzył dużym szacunkiem dwie religie monoteistyczne, chrześcijaństwo i judaizm, nigdy nie ukrywając, że czerpał z nich inspirację. Był jednak przekonany, że to islam jest najdoskonalszą religią, która dopełnia nieścisłości obecne w chrześcijaństwie i judaizmie (Danecki 1997: 7).

Prześladowania oraz wyszydzania islamu były powodami, dla których Mahomet oraz jego wyznawcy byli zmuszeni do emigracji z Mekki do Medyny. Okres medyński był czasem, który wymagał od Mahometa wysokich umiejętności negocjacyjnych. Medyna w tym czasie była zdominowana przez społeczność żydowską i głównym zadaniem, jakie stało przed Mahometem, było wypracowanie możliwie sprawiedliwej formy współpracy pomiędzy społecznością żydowską a wyznawcami islamu. Współpraca została spisana w formie dokumentu, rozumianego dzisiaj jako akt prawny, zwanego Konstytucją medyńską, który regulował stosunki pomiędzy wyznawcami judaizmu i islamu. Dokument był pierwszym aktem, który zachował się jako załączek reguł nowej religii. Ten okres sytuował Mahometa jako przywódcę politycznego (Bielawski 1980: 50).

Konstytucja medyńska była specyficznym dokumentem, a w praktyce narzędziem regulacji stosunków pomiędzy lokalną społecznością, prorokiem Mahometem a jego wyznawcami. W świetle przepisów Konstytucja medyńska wprowadzała istotny element w razie wystąpienia konfliktu pomiędzy stronami, który należało rozstrzygnąć z uwzględnieniem zasad boskich. Zasady boskie miały być rozstrzygane przez reprezentanta Allaha na ziemi, czyli proroka Mahometa. To wskazywało na wyższość muzułmanów nad społeczność żydowską (Samojedny 2014: 183).

Struktura polityczna państwa, która została stworzona przez Mahometa, ograniczała się do działań jednostki będącej wysłannikiem Allaha na ziemi. Jednoosobowe rządy oraz charyzmat przywódcy religijno-politycznego, jakim był Mahomet, napotkał trudności w chwili jego nieoczekiwanej śmierci. Społeczność wyznawców Proroka zjednywał cel, jakim było zachowanie wspólnoty po śmierci swojego przywódcy. Problemów nastroczał fakt, że Mahomet nie zostawił po swojej śmierci następcy, męskiego potomka, który mógłby objąć przewodzenie grupie. Prorok Mahomet za życia nie wyznaczył następcy na swoje miejsce. Jego decyzje nie były konsultowane z grupą doradcą, decyzje podejmował samodzielnie (Samojedny 2014: 183).

O przywództwo we wspólnocie muzułmańskiej ubiegało się dwóch pretendentów – Abu Bakr oraz Ali. Pierwszy był teściem proroka Mahometa. Jego kandydatura była argumentowana dojrzałością życiową z uwagi na zaawansowany wiek, wiernością przekonań oraz lojalnością wobec Mahometa. Drugi był kuzynem Mahometa oraz mężem jego córki Fatimy. Zwolennicy Alego argumentowali, że schedę po Proroku powinien przejąć członek jego rodziny. Ostatecznie rada dokonała wyboru Abu Bakra, który został pierwszym prawowiernym kalifem po śmierci Mahometa. Zwolennicy Alego nie zaakceptowali takiego wyboru, w wyniku którego doszło do rozłamu w islamie i podzielenia się wyznawców na: sunnitów i szyitów. Podział

miał jedynie polityczne znaczenie, ponieważ kwestionowana była „kandydatura”, a nie dogmaty religii. Rozłam, do którego doszło w islamie, trwa, czego przykładem są takie kraje, jak Arabia Saudyjska i Iran, reprezentanci odpowiednio: sunnizmu i szyizmu.

Nadmienić należy, że zarówno odłam sunnicki oraz szyicki operują słowem, które jest zawarte w świętej księdze islamu, czyli Koranie. Księga jest podzielona na sury mekkańskie, mające charakter religijno-filozoficzny oraz sury medyńskie o charakterze prawno-politycznym. Wyboru Abu Bakra dokonała rada uczonych, a po wyborze nowy przywódca zadeklarował chęć współpracy z radą, co pokazuje duże znaczenie konsultacji dla państwa muzułmańskiego (Syliwoniuk 2015: 281). Obowiązek konsultacji władcy z kręgiem uczonych jest zapisany także w Koranie, ale mimo to w surach medyńskich nie odnajdziemy zapisu o jednym właściwym systemie politycznym.

Królestwo Arabii Saudyjskiej – sunnickie przywództwo polityczne

Najliczniejszą reprezentacją religijną w Królestwie Arabii Saudyjskiej są muzułmanie odłamu sunnickiego, którzy stanowią ok. 90% społeczeństwa. Pozostała część społeczeństwa, bo ok. 10%, to muzułmanie odłamu szyickiego. Królestwo Arabii Saudyjskiej zamieszkują jeszcze inne grupy wyznaniowe, ale ich liczebność jest na tyle znikoma, że nie jest podawana w oficjalnych statystykach (Middle East, Saudi Arabia).

Specyficzną odmianą, rygorystyczną wersją islamu w Arabii Saudyjskiej jest wahhabizm. Nurt ten bierze swoje źródło z sojuszu zawartego pomiędzy pierwszym władcą państwa saudyjskiego a muzułmańskim teologiem Muhammadem al-Wahhabem. Głównymi założeniami tego nurtu, który różnicuje go z odłamem szyickim, jest brak tolerancji dla innowierców, zakaz spożywania alkoholu, palenia tytoniu, zakaz kultu świętych oraz upamiętnianie zmarłych. Istotnym elementem nurtu wahhabickiego było założenie, że to postęp światowy powinien dostosować się do zapisów Koranu (Imach 2015: 178). Jest to bardzo istotne dla przypadku Arabii Saudyjskiej, która od wielu lat jest bardzo oporna na zmiany społeczne, do których kolejni saudyjscy monarchowie podchodzą bardzo sceptycznie. Dość by wspomnieć ograniczone prawa kobiet, obecność policji religijnej stojącej na straży moralności swoich obywateli oraz utrudnianie dostępu do pracy obywatelom odłamu szyickiego (Czajkowska, Diawoł-Sitko 2012: 248).

W Królestwie Arabii Saudyjskiej monarcha sprawuje władzę nieomal absolutną, ale jest ograniczony w swoim władaniu prawem boskim. Zgodnie z zapisami Koranu monarcha nie rządzi sam i deklaruje współpracę z grupą uczonych w ramach tradycji szury. Szura jest zinstytucjonalizowaną formą doradzania monarsze, jest istotnym elementem tradycji islamu. W Arabii Saudyjskiej przejawia się ona w dwóch instytucjach: instytucji alimów oraz Radzie Konsultacyjnej.

Rada Konsultacyjna jest instytucją doradzającą królowi. Nie pośredniczy pomiędzy monarchą a społeczeństwem. W skład Rady Konsultacyjnej wchodzi 150 osób, wyselekcjonowanych z grona uczonych, prawników, specjalistów. Osoby zasiadające w Radzie Konsultacyjnej pochodzą z wyboru króla, a ich kadencja trwa

cztery lata. Głównym zadaniem tego organu jest rzetelna ocena sytuacji politycznej w kraju oraz zgłaszanie ewentualnych zmian w zakresie prawa. Decyzję o ewentualnym rozwiązaniu Rady Konsultacyjnej podejmuje król. Rada Konsultacyjna działa w oparciu o przepisy art. 68 Prawa podstawowego (Syliwoniuk 2015: 284). Rada Konsultacyjna jest wręcz modelowym przykładem organu doradczego dla arabsko-muzułmańskiego przywódcy, ale podobnie jak prorok Mahomet, również monarcha saudyjski decyzje podejmuje samodzielnie. Chociaż Rada Konsultacyjna posiada prawo inicjatywy ustawodawczej, to w rzeczywistości jej głos doradczy nie ma mocy wiążącej. Ostateczna decyzja leży w gestii króla (Czajkowska, Diawoł-Sitko 2012: 245).

Podporą dla monarszej działalności jest także grupa alimów, duchownych muzulmańskich, którzy kontrolują informacje docierające do państwa ze świata zachodniego. Od 1971r. alimowie działają w zinstytucjonalizowanej formie pod nazwą Rady Starszych Ulemów¹. W skład Rady Starszych Ulemów wchodzi 20 osób, powołanych na to stanowisko przez króla. Alimowie koncentrują się głównie na weryfikowaniu reform, żeby nie zagrażały przyjętej wizji religijnej, czyli orzekają o zgodności decyzji królewskich z Koranem i sunną. Grupa duchownych ma prawo do wydawania fatw, czyli wyroków religijnych (Imach 2015: 195). Pomimo to kolejni królowie eliminowali z grupy alimów najbardziej konserwatywne jednostki, unikając tym samym zaangażowania w rozwój radykalnego wahhabizmu (Imach 2015: 186). Ponadto, alimowie obejmują stanowiska polityczne w Ministerstwie Sprawiedliwości oraz w saudyjskich mediach (Imach 2015: 186).

Przywództwo polityczne saudyjskiego monarchy jest religijnie uprawomocnione poprzez zapisy w aktach ustrojowych państwa. W *Podstawowym prawie o sprawowaniu rządów*, dokumencie z 1992 roku, w pierwszym rozdziale Królestwo Arabii Saudyjskiej jest definiowane jako państwo islamskie. Chociaż akty prawne z 1992 r. tworzą tzw. małą konstytucję, to za faktyczną konstytucję państwa uznawany jest Koran oraz sunna Proroka. Flaga, symbol państwowości saudyjskiej, posiada napis: „nie ma Boga prócz Allaha, a Mohammed jest jego Prorokiem”. Społeczeństwo saudyjskie jest zobowiązane do przestrzegania zasad koranicznych i zapisów w sunnie Proroka (Basic Law of Governance).

Początek dokumentu *Podstawowe prawo o sprawowaniu rządów* określa monarchę tytułem: Kustosza Dwóch Świętych Meczetów. To określenie w sposób istotny łączy przywództwo polityczne monarchy saudyjskiego z jego aspektem religijnym. Król staje się nie tylko przedstawicielem władzy wykonawczej w państwie, ale jest zobowiązany do opieki nad dwoma meczetami istotnymi dla całego świata muzulmańskiego – meczetów w Mekce i Medynie, dwóch miejsc tak istotnych dla życia proroka Mahometa, będących do dzisiaj miejscem pielgrzymek wspólnoty muzulmańskiej z całego świata (Imach 2015: 186).

Opieka nad świętymi miejscami w islamie wiąże z dużą odpowiedzialnością religijną dla monarchy saudyjskiego, tak w wymiarze lokalnym, jak i międzynarodowym. Arabia Saudyjska przeznaczona rokrocznie część budżetu narodowego na krzewienie wiary muzulmańskiej w różnych częściach świata. Saudyjscy królowie

1 Alimowie i ulemowie to terminy synonimiczne.

finansują meczety oraz ośrodki edukacji i kultury muzułmańskiej na świecie (Imach 2015: 186). Determinacja saudyjskich monarchów w krzewieniu wiary muzułmańskiej jest na tyle zaawansowana, że władze w Arabii Saudyjskiej nie zezwalają na budowę kościołów chrześcijańskich, w celu uniknięcia konfrontacji ze sobą dwóch religijnych światów (Imach 2015: 186).

Należy zwrócić uwagę, że sukcesja monarchy saudyjskiego odbywa się w ramach rodziny królewskiej Saudów. Pewną tradycją jest obejmowanie tronu z reguły przez syna obecnie sprawującego władzę monarchy. Taki sposób wyboru różnicuje saudyjskie następstwo tronu z odłamek sunnickim, który zakładał, że to osoba najbardziej doświadczona i kompetentna powinna przewodzić muzułmańskiej wspólnocie. Jest to odwrotność rządów Su'uda, władcy nieroztropnego i bardzo rozrzutnego, który nieomal doprowadził Arabię Saudyjską na skraj bankructwa. W skutek interwencji rodziny królewskiej monarcha został odsunięty od władzy i wyjechał z kraju. Niemniej, interwencję rodu Saudów należy rozumieć tu bardziej w sposób polityczny (jej brak zagrażałby interesom państwa), aniżeli religijny jako chęć odwoływania się do sunnickiego odłamu islamu (Małachowski 2012: 250).

Republika Iranu – szyickie przywództwo polityczne

Najliczniejszą reprezentacją religijną w Republice Iranu są muzułmanie szyici, którzy stanowią ok. 95% społeczeństwa. Pozostała część społeczeństwa, bo ok. 5% to muzułmanie odłamu sunnickiego. Republikę Iranu zamieszkują jeszcze inne grupy wyznaniowe (wyznawcy chrześcijaństwa i judaizmu), ale ich liczebność jest na tyle znikoma, że nie jest podawana w oficjalnych statystykach (Middle East, Iran).

Po śmierci Mahometa odłamek szyicki uznał Alego za prawowitego następcę Proroka. Odłamek szyicki czerpie swoje nazewnictwo od imienia Alego, która po arabsku nosi nazwę shia-ali – czyli partia, stronnictwo Alego. U podłoża sporu pomiędzy sunnitami a szyitami była walka o władzę polityczną. W toku historii, sunnici i szyici zaczęli różnicować się także pod względem religijnym, a ich ostateczny rozłam datuje się na XVI wiek. W tym okresie szyizm został oficjalną religią Persji (Michalski 2012: 303).

Szyizm uznaje przywództwo dwunastu pierwszych kalifów, którzy byli potomkami Alego, co jest związane z przekonaniem szyitów, że władzę powinny sprawować osoby powiązane więzami krwi z prorokiem Mahometem. Na szczególne wyróżnienie zasługuje trzeci kalif, Husajn ibn Ali, wnuk Mahometa, który zginął w wojnie pod Karbalą. Dla szyitów Husajn jest symbolem walki o wartości i jest uznawany za męczennika. Każdego roku na jego cześć i w imię upamiętnienia jego osoby organizowane są inscenizacje, które oddają jego ostatnie dni życia. Święto to nazywane jest przez szyitów Aszurą i jest traktowane jako święto narodowo-religijne (Kłodkowski 2007: 154–155).

Spośród dwunastu kalifów na szczególne znaczenie zasługuje także ostatni kalif, nazywany Mahdim. Jego tajemnicze zniknięcie kryje w sobie obietnicę zbawienia i powtórnego przyjścia, a także odnowienia zasad prawowitego islamu. Mityczna i symboliczna postać Mahdiego nierzadko była wykorzystywana jako element walki politycznej, usprawiedliwiający rządy despotyczne. Przywódcy samozwańczo

określali siebie przydomkiem „Mahdi” do uprawomocnienia swoich decyzji i działalności politycznej (Kłodkowski 2007: 154–155).

Szyizm różni się od sunnizmu wewnętrzną hierarchizacją. Szyizm jako jedyny odłam islamu zakłada stopniowanie wiedzy teologicznej i zdobywanie odpowiednich tytułów. Najwyższym tytułem religijnym w szyizmie jest osoba duchownego ajatollaha, będącego uosobieniem najwyższych cnót oraz zgromadzonej mądrości religijnej. Należy podkreślić, że posiadany tytuł religijny nie ogranicza się tylko do jednej osoby. Tytuł ajatollaha może nosić kilku duchownych jednocześnie, którzy mają prawo wygłaszać opinie religijne zwane fatwami. Prawomocność fatw rozciąga się na wyznawców. Należy podkreślić, że ajatollahowie mogą dane zagadnienie interpretować w różny sposób, co powoduje przyciąganie do siebie określonej liczby wiernych. Brak instytucji „papieża” w szyizmie uniemożliwia wypracowanie jednej wykładni (Kłodkowski 2007: 154–155).

Istotną postacią dla obecnego ustroju politycznego Iranu i zapoczątkowaniu religijnego przywództwa politycznego była osoba ajatollaha Chomejniego. W latach 1964–1979 duchowny rozpoczął tworzenie zarysu nowych ram ustrojowych dla Iranu, które pod koniec lat 80. uzyskały miano rewolucji islamskiej. Chomejni postulował rządy *velayat e faqih* na oznaczenie rządów szyickich jurystów. Ajatollah był orędownikiem ustroju, w którym podstawy prawne państwa są podyktowane przez islamskie prawo szariatu. Duchowny już w tym czasie posiadał autorytet polityczno-religijny. Po pierwsze, dlatego że nosił najwyższy możliwy tytuł w szyickim duchowieństwie, co było potwierdzeniem jego erudycji i znajomości teologii. Po drugie, dlatego że jego wizja państwa była tożsama z wizją społeczeństwa irańskiego. Potwierdziło to referendum konstytucyjne, w którym Irańczycy domagali się zniesienia ustroju monarchicznego, a jednocześnie wyrażali zgodę na wprowadzenie republiki islamskiej (Zdanowski 2010: 315–317).

Islamska Republika Iranu jest modelowym przykładem teokracji, czyli ustroju politycznego, w którym instytucje demokratyczne przenikają się z instytucjami religijnymi. Analizując przywództwo polityczne w Iranie, napotykać można dylemat, czy powinno być ono badane z perspektywy instytucji prezydenta republiki, czy z perspektywy Najwyższego Przywódcy. Przyjmując za kluczowe kryterium rangę instytucji w systemie politycznym Iranu, będzie to Najwyższy Przywódca.

Chociaż w systemie politycznym Iranu istnieje monteskiuszowski trójpodział władzy na władzę wykonawczą, ustawodawczą oraz sądowniczą, to należy podkreślić, że pozycja ustrojowa Najwyższego Przywódcy jest usytuowana ponad władzami. Najwyższy Przywódca jest duchownym teologiem, który sprawuje swoją funkcję dożywotnio. Jego wyboru dokonuje Rada Ekspertów, organ, w skład którego wchodzi 86 duchownych zajmujących się wyborem i odwoływaniem Najwyższego Przywódcy (Osiewicz 2012: 164–165)². Najwyższy Przywódca jest wybierany ze względu na posiadanie wybitnych kompetencji, zwłaszcza w zakresie teologii. Irańska ustawa zasadnicza w artykule 109 wymienia dodatkowo takie cechy jak:

2 Rada Ekspertów zebrała się do tej pory tylko raz, po śmierci ajatollaha Chomejniego. Kadencja duchownych trwa 8 lat. Ogromne znaczenie duchownych w wyborze przywódcy Iranu bywa określane „demokracją ajatollahów”, właściwą formą dla irańskiego systemu politycznego.

pobożność, wiedza prawnicza, rozumienie potrzeb społecznych, męstwo oraz cechy przywódcze. Osoby obejmujące funkcję Najwyższego Przywódcy nie przystają do wizji szyickiego odłamu islamu, ponieważ nie są spokrewnione ani ze sobą, ani z prorokiem Mahometem, czego domagali się pierwsi zwolennicy szyickiego islamu. Paradoksalnie sposób wyboru Najwyższego Przywódcy przypomina ten, który był obecny w początkach sunnickiego odłamu islamu. Tradycja wyboru „pierwszego duchownego” Iranu jest krótka. Do tej pory Iranem rządziło tylko dwóch Najwyższych Przywódców. Z tego względu ciężko wskazać tendencje w obsadzaniu tej funkcji.

Przywódstwo polityczne pierwszego ajatollaha Chomejniego było naznaczone rewolucją islamską, jego osoba była oceniana jako wybitna. Tymczasem jego następcą został ajatollah Chamenei, który według źródeł otrzymał ten tytuł dopiero w momencie wyboru na Najwyższego Przywódcę Iranu. Badacze zainteresowani ustrojem Islamskiej Republiki Iranu przejawiają naukową intuicję, która mówi, że to Chomejni mógł wskazać Radzie Ekspertów kandydaturę kolejnego ajatollaha na wypadek jego śmierci. Paradoksalnie ajatollah Chamenei nie powinien nosić zaszczytnego tytułu ajatollaha, ponieważ wymogiem do posiadania takowego tytułu jest wydanie dzieła religijnego, którego Chamenei nie posiada (Michalski 2012: 308).

Religijne przywództwo polityczne w Iranie jest obecne w ustawie zasadniczej. Konstytucja Islamskiej Republiki Iranu gwarantuje obecność islamu w życiu społeczno-politycznym i jest podstawą funkcjonowania republiki. Na irańskiej fladze państwowej znajduje się napis „Allah jest wielki”³.

W Iranie oprócz Rady Ekspertów znajduje się także inny organ konstytucyjny, który na wzór wspólnoty tworzonej przez Mahometa, doradca Najwyższemu Przywódcy, czyli Rada Strażników Konstytucji. W skład organu wchodzi 12 osób, z czego 6 z nich jest mianowanych przez Najwyższego Przywódcę, a pozostałych 6 osób wybiera irański parlament. Do głównych zadań Rady Strażników Konstytucji należy weryfikacja kandydatów na urząd prezydenta oraz na listy wyborcze do parlamentu. W praktyce, decydujący głos należy do Najwyższego Przywódcy (The constitution).

Podsumowanie

Przywódstwo polityczne w Królestwie Arabii Saudyjskiej oraz Republice Iranu posiada religijne znamiona. Jest to spowodowane silną obecnością islamu jako religii dominującej w regionie Bliskiego Wschodu, której główny nurt nie uznaje rozdziału strefy *sacrum* od *profanum*. Islam jest odpowiedzią na pytania dnia codziennego, ale udziela także odpowiedzi na pytanie dotyczące kształtu państwa czy władzy politycznej. Szczególnym tego przejawem są Arabia Saudyjska oraz Iran jako państwa, które reprezentują dwa odmienne nurty w religii muzułmańskiej.

W dokumentach ustrojowych Arabii Saudyjskiej oraz Iranu odnajdujemy zapis o szczególnym miejscu islamu w polityce państwowej, którego przestrzegania ma strzec pełniący obowiązki przywódca. Odwoływania do Allaha i religii możemy odnaleźć także na flagach państwowych Arabii Saudyjskiej oraz Iranu.

3 *The constitution of the Islamic Republic of Iran* [5.02.2019] roku, <http://web.archive.org/web/20090618054925/http://mellat.majlis.ir/CONSTITUTION/ENGLISH.HTM>

Istotnym elementem religijnego wpływu na przywództwo polityczne jest osoba monarchy w Arabii Saudyjskiej oraz Najwyższego Przywódcy w Iranie. Monarcha stoi na straży przestrzegania prawa, ale większość decyzji podejmuje samodzielnie. Elementem różnicującym monarchę z sunnickim odłamem jest pokrewieństwo pomiędzy poszczególnymi monarchami. Swoistą saudyjską tradycją jest przejmowanie tronu przez syna panującego władcy.

Najwyższy Przywódca w Iranie dla przeciwwagi nie jest osobą złączoną więzami krwi ze swoim poprzednikiem. Najczęściej jest to osoba pochodząca z bardzo wąskiego grona szyickich duchownych w najwyższej możliwej randze ajatollaha. Irańska ustawa zasadnicza precyzuje cechy, jakimi powinien odznaczać się Najwyższy Przywódca. Wśród nich dominuje pobożność, pokora oraz cnota. Ajatollah to osoba uzdolniona, która wyróżnia się błyskotliwym umysłem oraz ogromną wiedzą w zakresie teologii. Wskazuje to na ścisłą analogię z wymaganiami stawianymi kolejnym przywódcom przez szyicki odłam, gdzie przywódcy polityczni powinni być autorytetami tak politycznymi, jak i religijnymi.

Przywództwo polityczne w Arabii Saudyjskiej oraz w Iranie, wspierane religijnie, odwołuje się w szczególności do możliwości konsultacji monarchy oraz Najwyższego Przywódcy z doświadczonym gronem zaufanych ekspertów, na wzór proroka Mahometa. Przywództwem politycznym Arabii Saudyjskiej oraz Iranu może zachwiać podważenie islamu albo znalezienie innych form spełnienia duchowego przez społeczności obydwu krajów.

Bibliografia

- Bielawski Jerzy. 1980. *Islam*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza.
- Czajkowska Katarzyna, Diawoł-Sitko Anna. 2012. *Systemy polityczne wybranych państw Bliskiego Wschodu*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „DIALOG”.
- Danecki Janusz. 1997. *Kultura islamu. Słownik*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Danecki Janusz. 2002. *Podstawowe wiadomości o islamie*. t. 1. Warszawa: Dialog
- Imach Marcin. 2015. „Problemy religijne Arabii Saudyjskiej”. *Teologia i Człowiek* 30(2) : 173–197.
- Kłodkowski Piotr. 2007. „Polityczny mesjanizm w islamie”. *Teologia Polityczna. Mesjanizm i Polityka* 4: 154–155.
- Kolasińska Elżbieta. 2011. „Rola przywództwa w warunkach kryzysu”. *Prakseologia* 151 : 155–163.
- Małachowski Grzegorz. 2012. Następstwo tronu w Królestwie Arabii Saudyjskiej. W *Zmiany polityczne w państwach arabskich. Wybrane zagadnienia ustrojowe*. A. Rothert, J. Szymanek, A. Zięba (red.). 246–274. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Michalski Dawid Jacek. 2012. „Przywództwo polityczne: przykład Iranu”. *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość* (9) : 302–310.
- Osiewicz Przemysław. 2012. Powstanie i ewolucja systemu politycznego Islamskiej Republiki Iranu. W *Zmiany polityczne w państwach arabskich. Wybrane zagadnienia*

ustrojowe. A. Rothert, J. Szymanek, A. Zięba (red.). 150–168. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

Samojedny Małgorzata. 2014. Klasyczny model państwa muzułmańskiego. W *Ze studiów nad prawem, ekonomią i administracją*. M. Sadowski, A. Spychalska, K. Sadowa (red.). 175–193. Wrocław: Acta Erasmiana VI.

Syliwoniuk Agnieszka. 2015. *Więzi społeczne w kulturze politycznej: przypadek Maroka na tle innych państw arabskich*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

Zdanowski Jerzy. 2010. *Historia Bliskiego Wschodu w XX wieku*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Żukiewicz Przemysław. 2011. *Przywództwo polityczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Difin.

Strony internetowe

Global Religious Diversity, Pew Research Center. [5.02.2019] <http://www.pewforum.org/2014/04/04/global-religious-diversity/>.

Middle East, Saudi Arabia. [5.02.2019] <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sa.html>.

Basic Law of Governance, Saudi Arabia [5.02.2019] <https://www.saudiembassy.net/basic-law-governance#Chapter%20One:%20General%20Principles>.

Middle East, Iran. [5.02.2019] <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ir.html>.

The constitution of the Islamic Republic of Iran. [5.02.2019] <http://web.archive.org/web/20090618054925/http://mellat.majlis.ir/CONSTITUTION/ENGLISH.HTM>.

Religious conditioning of political leadership. Casus monarch in Saudi Arabia and Supreme Leader in Iran

Abstract

The article deals with the topic of broadly understood political leadership in the Arab countries on the example of political leadership in the Kingdom of Saudi Arabia and the Republic of Iran. The article pays special attention to the religious aspect affecting the current shape of political leadership. He asks the question whether there is a correlation between the two factions of Islam and the political solutions in these two countries, which determines the final shape of political leadership.

Keywords: political leadership, Islam, monarchy, theocracy, political system